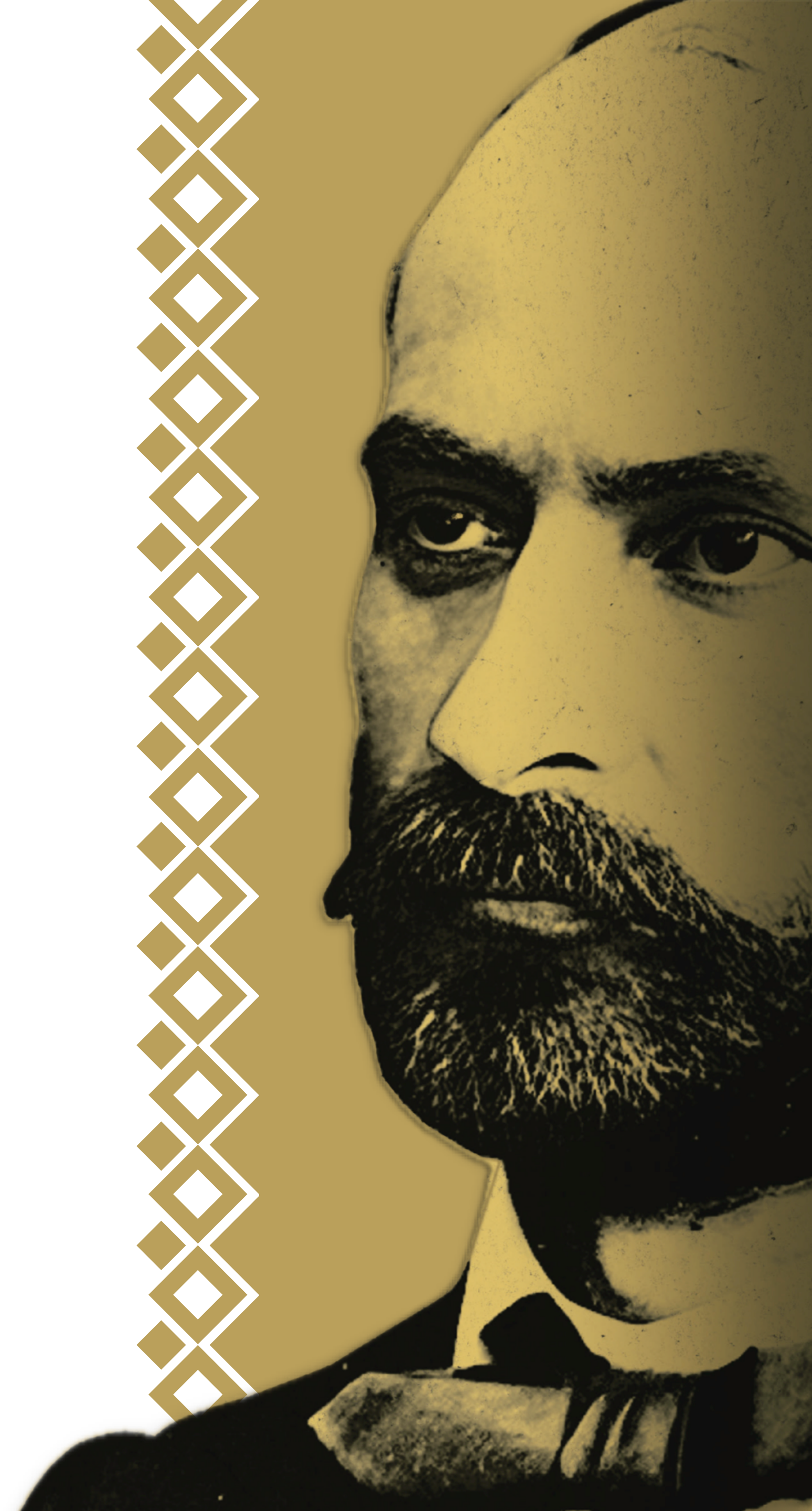

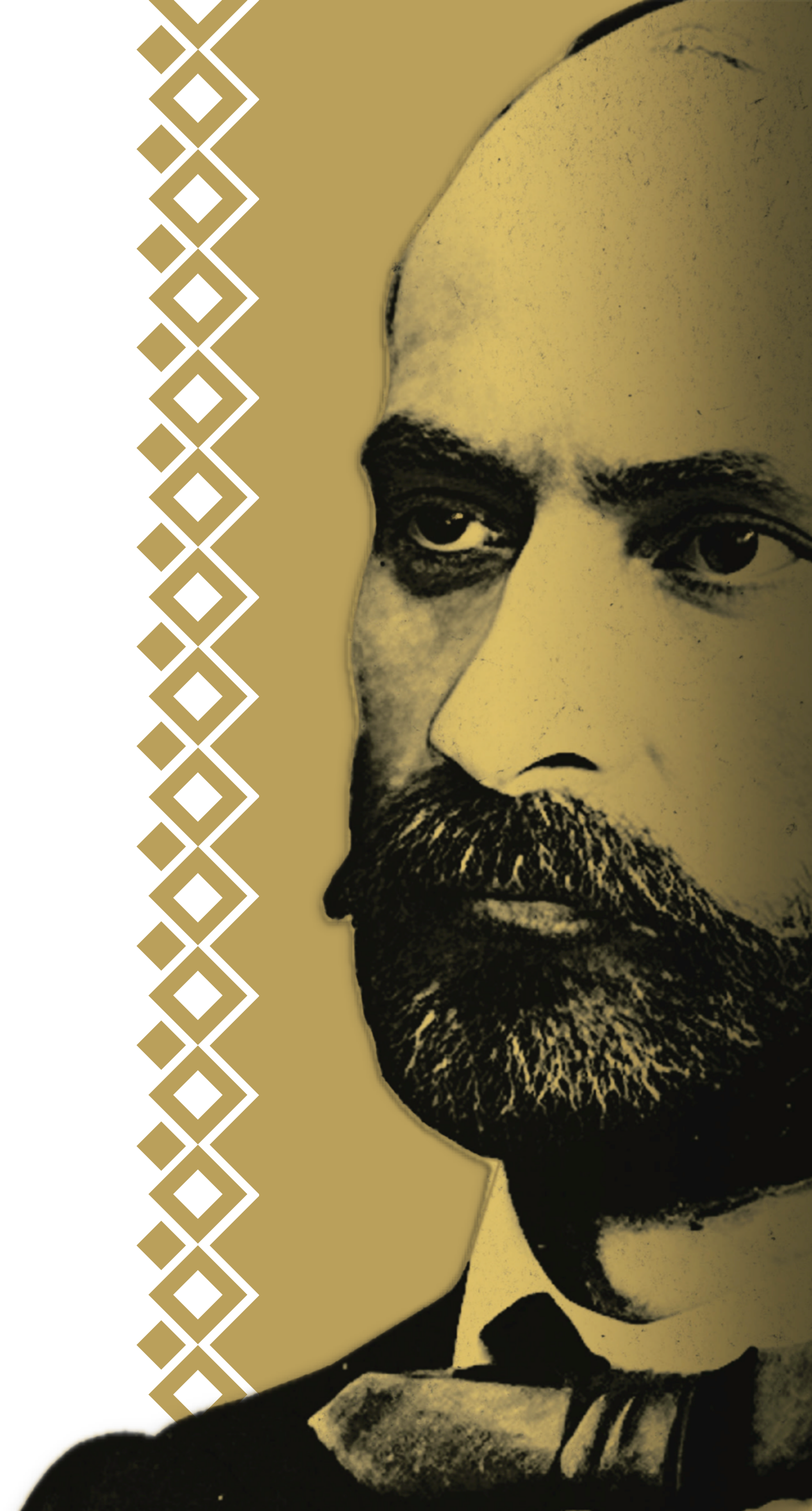
Историјско-компаративни метод и прајезичка реконструкција у *Коријенима* Ђ. Даничића

Орсат Лигорио
Филозофски факултет у Београду

Два века Ђ. Даничића
САНУ, 27–28. новембар 2025.

e. Svakoj riječi treba kazati i korijen onako kako se može. Prema svemu što se sada hoće da zna o jeziku mislim da to ne smije izostati, a može se učiniti tijekom lakše i pouzdanije što se valja nadati da će do skora izaći Miklošićevo djelo o korijenima slovenskih jezika, koje će kao i svako djelo Miklošićevo podmirivati potrebu ne samo za sada nego za mnogo vremena.

ОСНОВЕ
СРПСКОГА или ХРВАТСКОГА ЈЕЗИКА

НАПИСАО
Ђ. ДАНИЧИЋ

У БЕОГРАДУ
ИЗДАЊЕ И ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ
1876

KORIJENI
S RIJEČIMA OD NJIH POSTALIJEM

U HRVATSKOM ILI SRPSKOM JEZIKU

NAPISAO
GJ. DANIČIĆ

NA SVIJET IZDALA JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA
ZNANOSTI I UMJETNOSTI

U ZAGREBU 1877
U KNJIŽARNICI L. HARTMANA NA PRODAJU

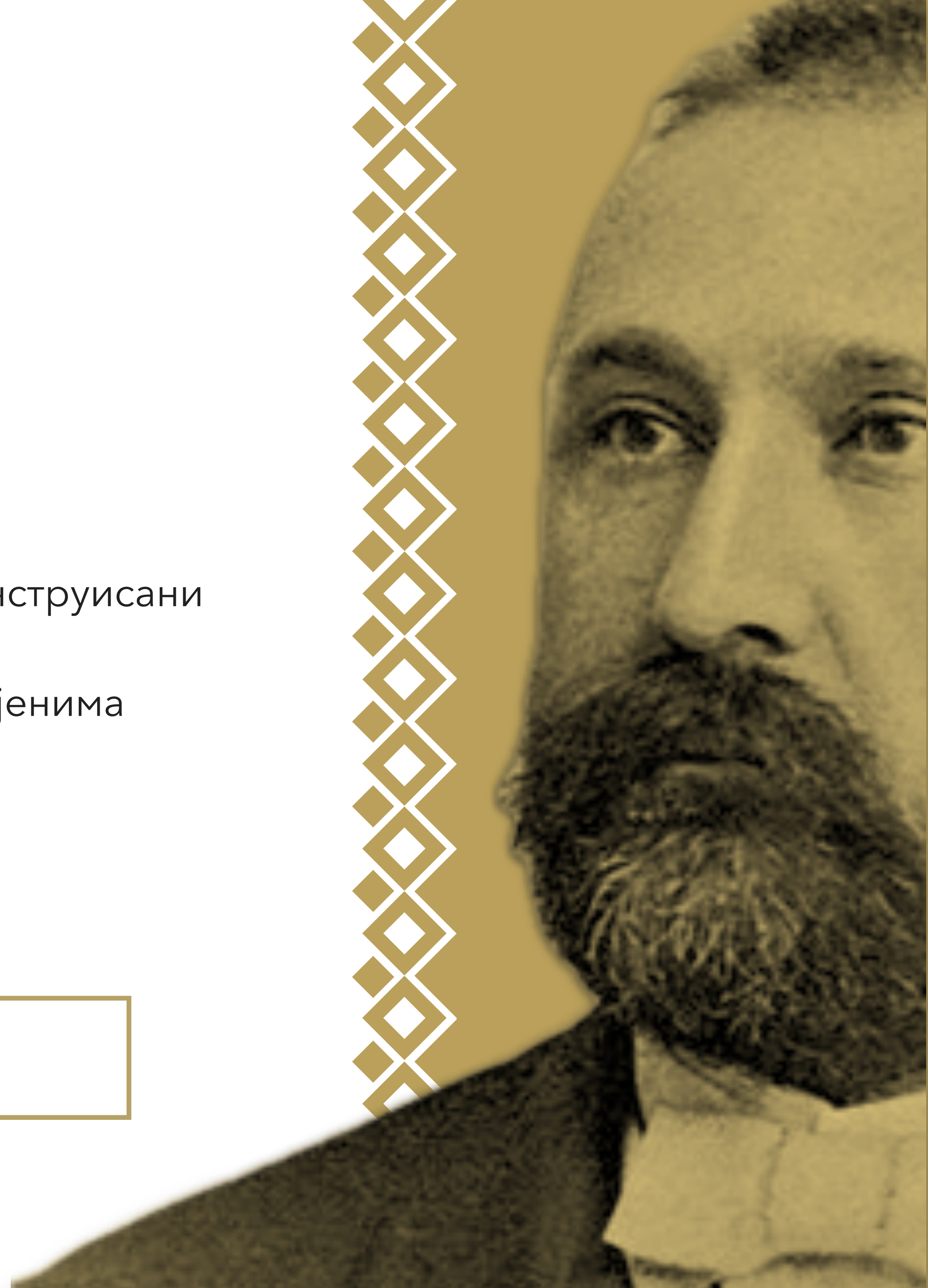
U »Ogledu« veli Daničić: »Svakoj riječi treba kazati i korijen onako kako se može.« Toga se on i držao u rječniku, ali načinom, kojega već onda nitko nije mogao odobriti, a kamoli danas. Tumačeći postaće riječi držao se svoje knjige »Korijeni« (1877), koja je tako puna i prepuna samovoljstva i fantazije, da pored sve ozbiljnosti, s kojom ju je pisac pisao, pripada među najneozbiljnije etimologičke radnje u cijeloj Evropi, što ih je ikad napisano. Jedina je korist od nje, što čovjek u njoj nalazi na okupu riječi etimologijom srodne.

Из Маретићевих ријечи стиче се утисак:

- да је Даничић лично крив за коријене који су погрешно реконструисани
- да су постављене етимологије добре упркос погрешним коријенима

Теза: Обје тврдње су погрешне.

АҚ-
ос-ам

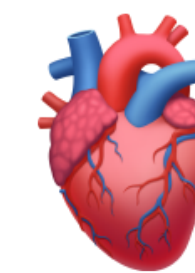
GAN-
зе-т

GHAS-
гос-т

GHI-
зи-ма

ҚАРД-
ср-це

ҚРАВ-
слав-а

KRU-
крв

MADH-
мед

MAR-
с-мр-т

MIGH-
маг-ла

PAK-
пек-ара

SNIGH-
снијег

STAG-
стог

VAGH-
воз

VARK-
вук

STAG-
Korijeni 272

***stog-**
СТОГ

GAN-
Korijeni 45

***ǵenh₁-**
зе-т

GHAS-
Korijeni 77

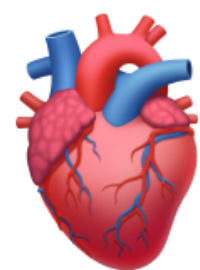
***g^host-**
ГОСТ

GHI-
Korijeni 77

***ǵ^heim-**
ЗИМ-а

Не разликује палатовеларе од простих велара.

ḲARD-
Korijeni 42

***ḱrd-**
ср-це

ḲRAV-
Korijeni 45

***ḱlōu-**
слав-а

AḲ-
Korijeni 4

***h₃ek̑t-**
ос-ам

Ипак, има посебан знак за палатовеларно *ḱ.

KRU-
Korijeni 268

***kruh₂-**
крв

PAK-
Korijeni 123

***pek^{wh}-**
пек-ара

mIGH-
Korijeni 170

***h₃migh^h-**
маг-ла

snIGH-
Korijeni 278

***sneig^{wh}-**
снијег

Не разликује лабиовеларе од простих велара.

mADH-
Korijeni 159

***med^h-**
МЕД

VAGH-
Korijeni 190

***uoǵ^h-**
ВОЗ

Не разликује предње вокале од задњих.

VAGH-
Korijeni 190

***ueǵ^h-**
ОД-ВЕЗ-ЕМ

VAGH-
Korijeni 190

***uoǵ^h-**
ВОЗ

Према томе, не познаје ни квалитативни превој.

MAR-
Korijeni 160

***mer-**
с-мр-т

VARK-
Korijeni 199

***ulk^ω-**
вук

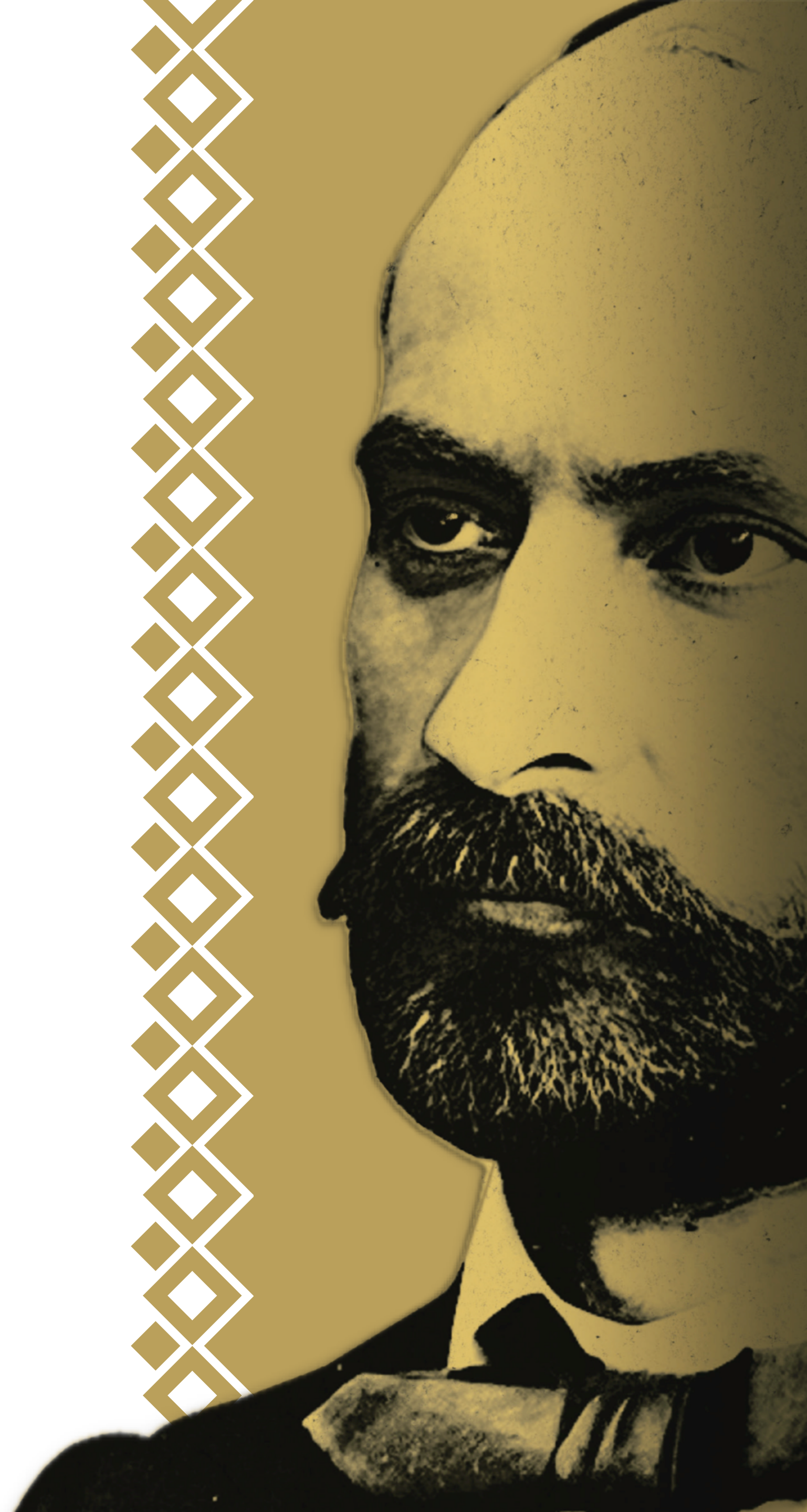
Не разликује једну ликвиду од друге.

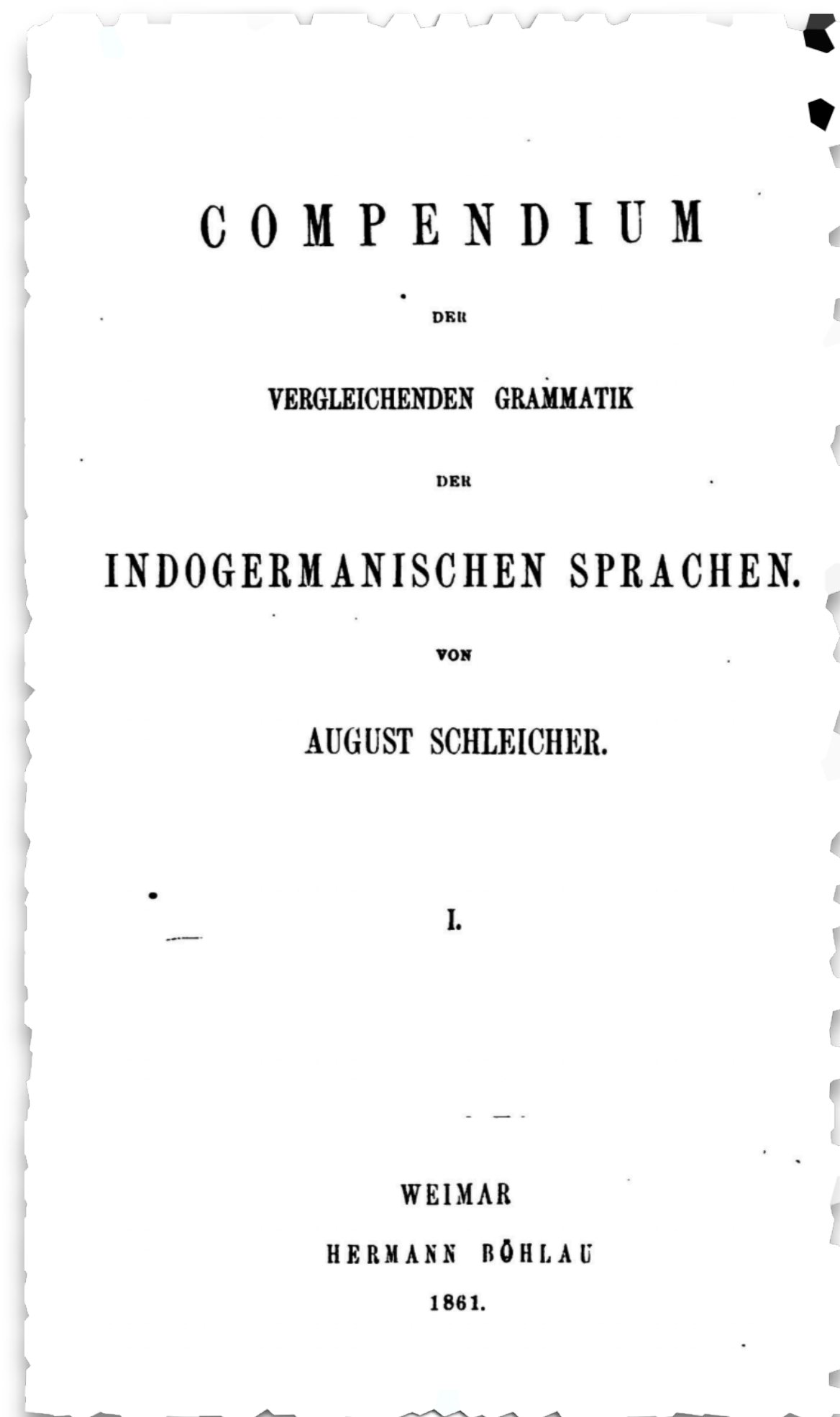
Недостаци Даничићевих реконструкција:

- не разликује просте веларе (*g, *g^h) и палатовеларе (*ǵ, *ǵ^h),
 - са изузетком *ǵ које биљежи као ǵ;
- не разликује просте веларе (*k, *g, *g^h) и лабиовеларе (*k^w, *g^w, *g^{wh});
- не разликује предње (*e) и задње вокале (*o);
- не разликује ликвиде (*r, *l).

Имплицитно:

- не разликује палатовеларе (*ǵ, *ǵ^h) и лабиовеларе (*g^w, *g^{wh}),
 - са изузетком *ǵ које биљежи као ǵ.

Исте недостатке има и прво дјело
које се бави прајезичком реконструкцијом.

Avis akvāsas ka*).

Avis, jasmin varnā na ā**) ast, dadarka akvams, tam, vāgham garum vaghantam, tam, bhāram magham***), tam, manum****) āku bharantam. Avis akvabhjams ā vavakat: kard aghnutai*****) mai vidanti manum akvams agantam.

Akvāsas ā vavakant: krudhi avai, kard aghnutai vividvant- svas: manus patis varnām avisāms karnauti svabhjam gharmam vastram avibhjams ka varnā na asti.

Tat kukruvants avis agram ā bhugat.

Avis **akvāsas** ka *).

Avis, jasmin varnā na ā **) ast, **dadarka ak-**
vams, tam, **vāgham** garum vaghantam, tam, bhā-
ram magham **), tam, manum ****) **āku** bharantam.
Avis **akvabhjams** ā vavakat: **kard** aghnutai ****)
mai vidanti manum **akvams** agantam.

Akvāsas ā vavakant: **krudhi** avai, **kard** agh-
nutai vividvant- svas: manus patis varnām avi-
sāms karnauti svabhjam gharmam vastram avi-
bhjams ka varnā na asti.

Tat **kukruvants** avis **agram** ā bhugat.

Пие. **akvas** = *h₁e^íkuos итд.

Пие. **agantam** = *h₂e^ggentm итд.

Пие. **vagham** = *uo^ghom итд.

Avis akvāsas **ka***).

Avis, jasmin varnā na ā**) ast, dadarka akvams, tam, vāgham **garum** vaghantam, tam, bhāram magham***), tam, manum****) āku bharantam. Avis akvabhjams ā **vavakat:** kard aghnutai****) mai vidanti manum akvams agantam.

Akvāsas ā **vavakant:** krudhi avai, kard aghnutai vividvant- svas: manus patis varnām avisāms **karnauti** svabhjam **gharmam** vastram avibhjams **ka** varnā na asti.

Tat kukruvants avis agram ā bhugat.

Пие. **ka** = *k^{we} итд.

Пие. **garum** = *g^{wrh}₂um итд.

Пие. **gharmam** = *g^{wh}ermom итд.

Avis akvāsas ka*).

Avis, jasmin varnā na ā**) ast, dadarka akvams, tam, vāgham garum vaghantam, tam, bhāram magham***), tam, manum****) āku bharantam. Avis akvabhjams ā vavakat: kard aghnutai*****) mai vidanti manum akvams agantam.

Akvāsas ā vavakant: krudhi avai, kard aghnutai vividvant- svas: manus patis varnām avisāms karnauti svabhjam gharmam vastram avibhjams ka varnā na asti.

Tat kukruvants avis agram ā bhugat.

Пие. **asti** = *h₁**esti** итд.

Пие. **patis** = *p**otis** итд.

(Превише примјерâ, нисам заокруживао.)

Avis akvāsas ka*).

Avis, jasmin **varnā** na ā**) ast, **dadarka** ak-
vams, tam, vāgham **garum** vaghantam, tam, **bhā-**
ram magham**), tam, manum****) āku **bharantam**.
Avis akvabhjams ā vavakat: **kard** aghnutai****)
mai vidanti manum akvams agantam.

Akvāsas ā vavakant: **krudhi** avai, **kard** agh-
nutai vividvant- svas: manus patis **varnām** avi-
sāms **karnauti** svabhjam **gharmam** vastram avi-
bhjams ka **varnā** na asti.

Tat **kukruvants** avis **agram** ā bhugat.

Пие. kard = *kērd итд.
Пие. krudhi = *kludʰi итд.

Avis akvāsas ka*).

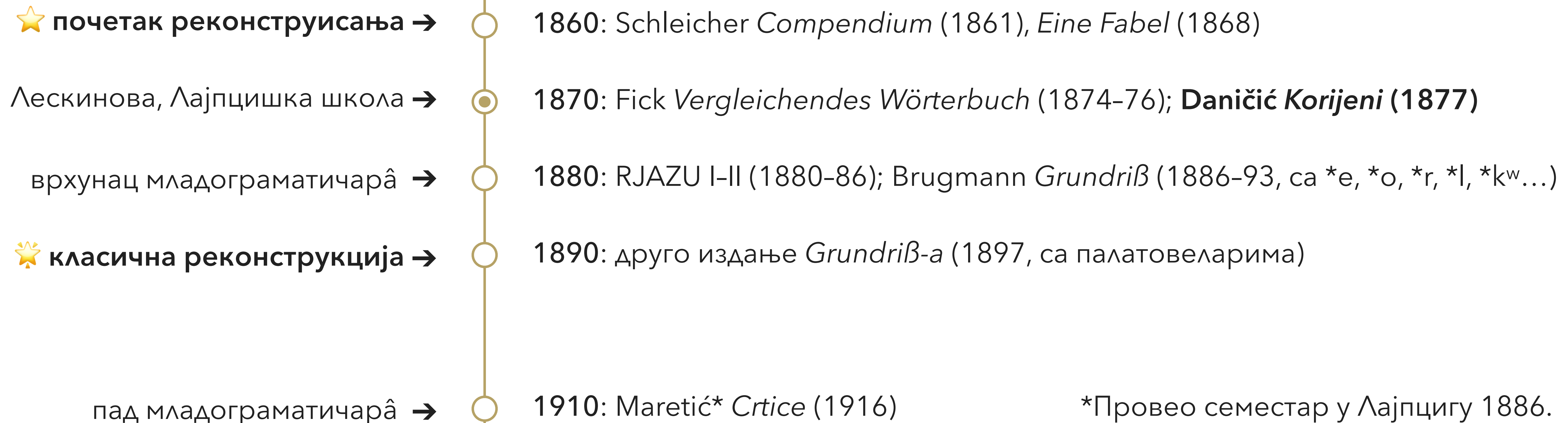
Avis, jasmin **varnā** na ā**) ast, **dadarka** ak-
vams, tam, vāgham **garum** vaghantam, tam, **bhā-**
ram magham**), tam, manum****) āku **bharantam**.
Avis akvabhjams ā vavakat: **kard** aghnutai****)
mai vidanti manum akvams agantam.

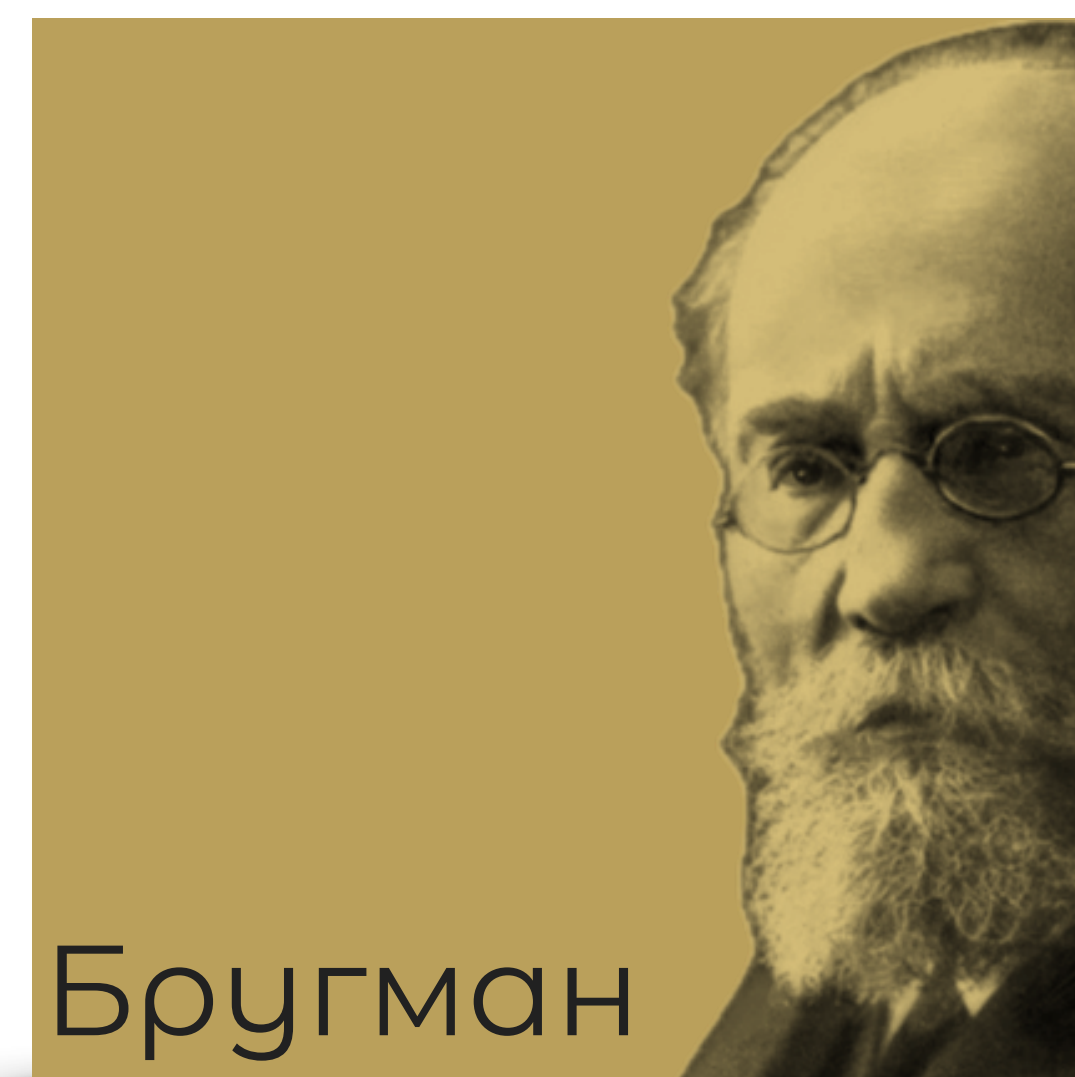
Akvāsas ā vavakant: **krudhi** avai, **kard** agh-
nutai vividvant- svas: manus patis **varnām** avi-
sāms **karnauti** svabhjam **gharmam** vastram avi-
bhjams ka **varnā** na asti.

Tat **kukruvants** avis **agram** ā bhugat.

Шлајхерова реконструкција у ствари је
мало је више од чистог санскрита:
Aviḥ, jasmin ūrṇā na ās...

*k, *g, *gh

*a

*r

*k, *g, *gh
*k̑

*a

*r

*k, *g, *g^h
(*k̑, *g̑, *g̑^h)²
*k^w, *g^w, *g^{wh}

*e, *o / *m̥, *n̥

*r, *l

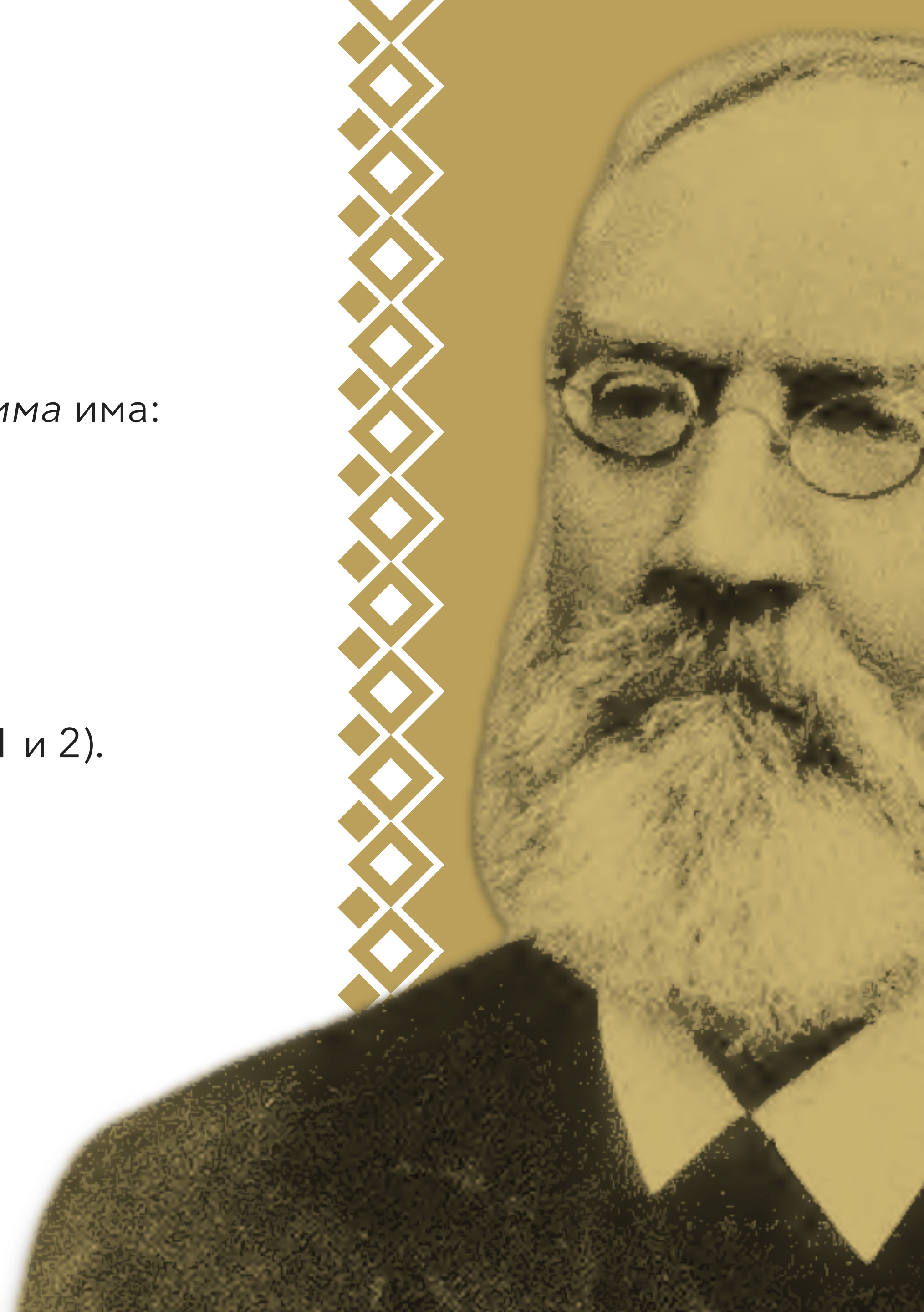

Даничић се са Шлајхеровом реконструкцијом срео у Фиковом рјечнику (1874-76).

За посљедицу, Шлајхерова / Фиркова реконструкција у *Коријенима* има:

- сливање различитих коријена у један;
- гомилање више различитих коријена;
- усложњавање реконструисаног значења (произлази из тач. 1 и 2).

GAN, tvoriti, roditi, postati; vidjeti se, slijati, gorjeti;
vidjeti, znati.

1. samoglasno glasi u slovenskim jezicima e, a pred njim se mijenja g na ž: značenje roditi, rajjati: **žena**, ženin, ženinstvo, ženica, prvoženac, ženka, ženetina, ženturina, ženar, ženba, oženba, ženidba, ženidbeni, ženidbina, ženski, ženskije, ženskara, ženstvo, ženik (mjesto **женыхъ**); mladženja, mladženjski; ženiti, izženiti, oženiti, priženiti, raženiti se.

2. samoglasno glasi e, kao pod 1, ali se sa n sastavlja u **ṇ** pred nastavkom koji se počinje suglasnijem (a od **ṇ** je u nas e); suglasno g glasi u slovenskim jezicima z: značenje od roditi prelazi u sroditi se, biti u rodu: **zèt**, nèzet, zètov, zètovski, sùzetica; domàzet, domàzetović, domàzetstvo; prìzetiti, pridomàzetiti.

**ǵen*₁-

**g^wen-*

Стапање различитих коријена у један.

RUP, od RU (2), lomiti, udarati, derati, guliti.

I. suglasno r glasi u slovenskim jezicima r: samoglasno se širi u au, od čega u slovenskim jezicima pred suglasnim biva u: značenje lomiti, derati, prodirati: rüpa, rüpicā, rupètina, rüpnjâk, rüpčaga, Prekòruplje. — značenje derati, guliti, čupati: tako mislim da je sastavljeno sprijeda sa če (vidi kod KA 1): če-rùpati', iščerùpati, očerùpati.

II. suglasno r u slovenskim jezicima glasi l.

1. samoglasno kao pod I: značenje udarati prelazeći i na glas koji biva od udaranja a po tom i na govor nesklapan: lüpa, lüpati, izlúpati, nalúpati, olúpati, odlúpati, polúpati, prolúpati, razlúpati, slúpati, zalúpati; lüpiti, prìlupiti; lüpnuti, prìlupnuti; lüpkati; lupàrati; ðlupina, olupánica; Lüpoglav. — značenje udarati prelazi u odirati, otimati: lúpež, lúpežica, lúpeškî, lúpeština. — značenje odirati, guliti, ljuštiti, cijepati: lüpâr (ostreae genus), lüpija, lü-patak (ascia); podlúpiti se, ulúpiti; podlupljívati se. — u istom

**Hrup-*

**loup-*

Исто, случајно сличног значења.

RIK, od RI, liti, tiskati.

I. suglasno r glasi u slovenskim jezicima r: samoglasno glasi ɹ: značenje liti, teći: rijeka, rječica, rëkavica, Pðreč, Pðrečanin, Pðrečanka, Pðrečkinja, pðrečkî.

II. suglasno r u slovenskim jezicima glasi l: samoglasno glasi i: značenje tiskati, prelazi u udarati, otuda u praviti, po tom podurati se, slagati se: lík (facies)¹, òblík; líce, líšce, líhce; prílika, neprílika, rázlika, slíka; bjelòlik, jednòlik, staròlikast; náličje, òblíčje; príličan, rázličan, slíčan, babðličan, dvðličan, líčnják, razlíčak, jednòličké, rázličít; líčiti, ulíčiti, zapríličít, dvðličít; dðlikovati, òdlikovati (decere), prílikovati, rázlikovati; nálik, nálikovati. — isto značenje podurati se, slagati se, jednačiti se (isporedi licem, plane), prelazi u pokazati, obznaniti: lík (nunciatio), pàlík, òdlika; líčiti (nunciare), oblíčiti, odlíčiti se, lížba (ž mjesto č pred b).

¹ Drukčije u Osnovama.

**h₃roiH-k-*

**loik-*

Исто, али различитог, непомирљивог значења.

DAK, dati, ugoditi, pogoditi, složiti, zateći, naći, —
dijeliti, razbijati, gristi.

Samoglasno glasi u slovenskim jezicima e, a suglasno k glasi s: značenje dati razvijeno u ugoditi, pogoditi, a odatle u složiti i zateći: ùdes, ùdesan; dèsiti, dodèsiti se, nadèsiti, pridèsiti, udèsiti, zadèsiti; udešávati; Dèsimîr; — dèsnî, dèsnica, dèšnják. — značenje dati prelazi u dijeliti, od tuda u razbijati, gristi: dèsni. — značenje po svoj prilici složiti: dèsetî, dèset, desetina, desétak, dèsetkovati, desèčâr, desèčanî, desètâk, desètâčka, desetâkinja, desètica, dèsetoro, dèsetori, desetòrica; zadesétiti, razdesétiti (u zagoneci); dvádeset, dvádesetî, dvádest, dvàest, dvadèstina, dvaèstina, dvádestero, četèrdesnica; dvánaest, dvánaestî, dvánaestoro. — korijenu je otpalo sprijeda de, a od glasova an, od kojih je u deset postalo samoglasno iza s (star. slov. Ѧ, u nas e), otpalo n, pa od a postalo ѡ, kojega je u nas nestalo: stô (сѣто), stõtina, stòtinica, stotínjak, stòklasa, stòkoža, stòkuća, stòkućânka, stònoga, stòparac, stòstruk.

*dek-

*deks-

*h₃dent-sn-

*dek^m

Гомилање више различитих коријена.

děchni

DAK, **dati**, **ugoditi**, **pogoditi**, **složiti**, **zateći**, **naći**, —
dijeliti, **razbijati**, **gristi**.

*Samoglasno glasi u slovenskim jezicima e, a suglasno k glasi s: značenje dati razvijeno u ugoditi, pogoditi, a odatle u složiti i zateći: ùdes, ùdesan; **děsiti**, doděsiti se, naděsiti, priděsiti, uděsiti, zaděsiti; udešávati; Děsimír; — **děsnî**, děsnica, děšnják. — značenje dati prelazi u dijeliti, od tuda u razbijati, gristi: **děsni**. — značenje po svoj prilici složiti: děsětî, **děsêt**, desětina, desétak, děsetkovati, desèčâr, desèčanî, desètâk, desètâčka, desetâkinja, desètica, děsetoro, děsetori, desetòrica; zadesětiti, razdesětiti (u zagoneci); dvádeset, dvádesetî, dvádest, dvàest, dvaděstina, dvaèstina, dvádestero, četřdesnica; dvánaest, dvánaestî, dvánaestoro. — korigenu je otpalo sprijeda de, a od glasova an, od kojih je u deset postalo samoglasno iza s (star. slov. Ѧ, u nas e), otpalo n, pa od a postalo Ѣ, kojega je u nas nestalo: stô (сѣто), stõtina, stòtinica, stotínjak, stòklasa, stòkoža, stòkuća, stòkućânka, stònoga, stòparac, stòstruk.*

decumi ce
dèchnū
decem

Усложњавање реконструисаног значења

Закључци

- (1) Даничићеви *Korijeni* **служе се Шлајхеровом реконструкцијом**
- (2) са Шлајхеровом реконструкцијом Даничић се срео **у Фиковом рјечнику**
- (3) у Даничићево вријеме, Шлајхерова реконструкција је била **на залазу**
- (4) недостаци Даничићеве реконструкције у ствари су **недостаци Шлајхерове реконструкције** (ТЕЗА 1)
- (5) Даничић је схватао да Шлајхерова реконструкција **мора да се мијења**
- (6) зато је у њу **унио посебан знак** за палатовеларно *k̑
- (7) **један је од првих** који у реконструкцији користио посебан знак за палатовеларе (Бругман тек 1897²)
- (8) Главни недостатак Шлајхерове реконструкције је што **не разликује велик број пие. гласове**
- (9) код Даничића су зато коријенски повезане многе ријечи које у ствари **нису сродне** (ТЕЗА 2)
- (10) Даничућ је ово могао предуприједити да је при етимологизовању **више важности поклатио значењу**

Хвала!

PDF

Два века Ђ. Даничића
САНУ, 27–28. новембар 2025.

